

Franciszka Król

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: franciszka.krol@ue.wroc.pl

KSZTAŁTOWANIE SIĘ BUDŻETU GOSPODARSTW DOMOWYCH OSÓB PRACUJĄCYCH NA RACHUNEK WŁASNY W POLSCE W LATACH 1993–2015

SHAPING OF THE HOUSEHOLD BUDGETS OF THE SELF-EMPLOYED IN POLAND IN YEARS 1993-2015

DOI: 10.15611/pn.2017.471.24

JEL Classification: D10

Streszczenie: Artykuł został poświęcony przeanalizowaniu zmian popytu na wybrane elementy koszyka konsumenckiego gospodarstw domowych osób pracujących na rachunek własny, jakie zaszły w Polsce w latach 1993–2015. Gospodarstwa domowe stanowią podstawowy podmiot gospodarczy – są nie tylko najstarszą, ale jednocześnie najbardziej znaczącą instytucją ekonomiczną na świecie. Z tego powodu ich finanse są jednym z fundamentalnych elementów kształtowania się polityki społeczno-gospodarczej państwa. Celem artykułu jest przeanalizowanie, jak zmieniał się poziom i struktura ich wydatków na wybrane elementy koszyka konsumenckiego (żywność i napoje bezalkoholowe, napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe, wyposażenie mieszkania, rekreacja i kultura oraz zdrowie). Metodologia badań przedstawionych w artykule obejmuje studia literatury, analizę danych zastanych zaczerpniętych z danych Głównego Urzędu Statystycznego oraz wnioskowanie statystyczne i logiczne.

Słowa kluczowe: gospodarstwa domowe, pracujący na rachunek własny, budżety gospodarstw, wydatki gospodarstw, koszyk konsumencki.

Summary: The article is devoted to the analysis of changes in demand for selected elements of consumer basket of households of the self-employed, which took place in Poland in the years 1993-2015. Households are the primary operator – they are not only the oldest but also the most important economic institution in the world. For this reason, their finances are one of the fundamental elements shaping the socio-economic policy of the state. This article aims to analyze changes in the level and structure of spending self-employed households on selected elements of consumer basket (food and non-alcoholic beverages, alcoholic beverages and tobacco products, housing equipment, recreation and culture and health). Methodology of research presented in the article includes literature studies, analysis of existing data drawn from the data of the Central Statistical Office and the statistical and logical inference.

Keywords: households, the self-employed, household budgets, household spending, consumer basket.

1. Wstęp

Dotychczasowe najistotniejsze zadanie współczesnej, rozwiniętej gospodarki, a więc wytwarzanie dóbr, zostało zastąpione przez konsumowanie. Błyskawicznie przebiegająca rewolucja gospodarcza końca XX wieku dotarła do stadium, w którym nie jest możliwa produkcja i dalszy rozwój gospodarczy bez ciągłego zwiększania poziomu konsumpcji. Zjawisko to nazywa się popularnie „gospodarką konsumpcyjną” lub „kapitalizmem konsumpcyjnym”. Zatem skoro to konsumpcja stała się jednym z kluczowych stymulatorów rozwoju gospodarczego, niezbędne jest prognozowanie siły jej wpływu poprzez analizowanie jej poziomu i struktury.

W prawidłowo działającej gospodarce standardy życia oraz produkcja powinny odznaczać się tendencją rosnącą. Polska gospodarka, rozwijając się, ma za zadanie umożliwienie Polakom osiągnięcia standardu życia podobnego do tego panującego w bogatych krajach wysoko rozwiniętych. Zatem oprócz takich bodźców, jak postęp technologiczny i polityka ekonomiczna państwa, to właśnie działania gospodarstw domowych odgrywają znaczącą rolę w formowaniu zmian strukturalnych w gospodarce narodowej. To od konsumenta i jego decyzji zależy funkcjonowanie przedsiębiorstw produkujących i sprzedających towary i usługi. Z tego powodu gospodarka rynkowa skupia się przede wszystkim na konsumencie [Cyran 2014, s. 365].

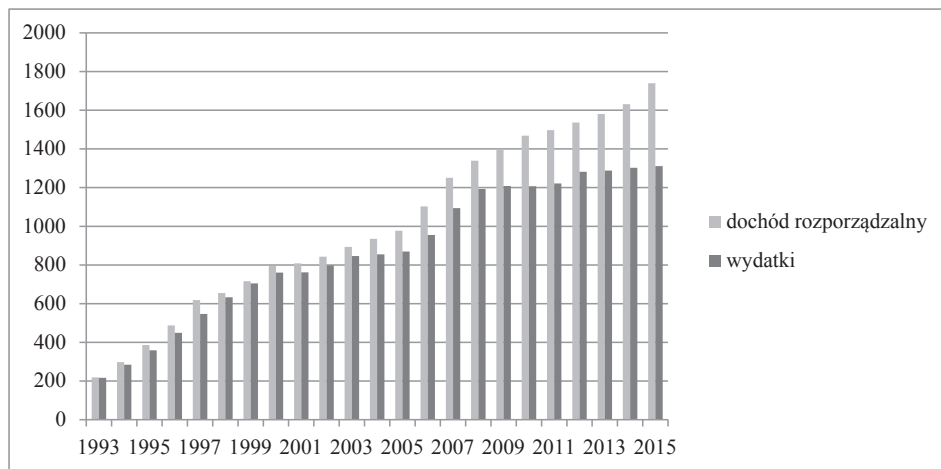
Znajomość bieżących preferencji konsumpcyjnych społeczeństwa jest bezgranicznie przydatna w prognozowaniu wielkości i struktury ogólnego spożycia. Celem artykułu jest analiza zmian poziomu i struktury wydatków na wybrane elementy koszyka konsumenckiego (żywność i napoje bezalkoholowe, napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe, wyposażenie mieszkania, rekreacja i kultura oraz zdrowie) gospodarstw domowych osób pracujących na rachunek własny. Względnie poprawny obraz sytuacji ekonomicznej Polaków może oddać statystyczna analiza danych uzyskanych dzięki badaniom budżetów gospodarstw domowych Polaków, przeprowadzonym przez Główny Urząd Statystyczny. Za ich pomocą możliwe jest rozpoznanie struktury dochodów i wydatków pieniężnych gospodarstw, która stanowi odzwierciedlenie zachowań konsumpcyjnych Polaków.

2. Kształtowanie się dochodów i wydatków gospodarstw domowych osób pracujących na rachunek własny

„Pierwszym konsumentem został Adam, gdy zjadł jabłko podane mu przez Ewę” [Garrit, van Raaij 2003, s. 25]. Jest to najlepszy przykład pokazujący, jak członkowie gospodarstwa domowego, dokonując wyboru różnego rodzaju dóbr i usług, definiują strukturę swojej konsumpcji. Gospodarstwo domowe stanowi bardzo istotny autonomiczny podmiot gospodarujący rynku. Swoje decyzje konsumpcyjne podejmuje w swoisty sposób – oparty na własnych, subiektywnych preferencjach, upodobaniach i tradycjach oraz obiektywności ograniczeń (takich jak dochód, ceny rynkowe dóbr i usług). Celem każdego gospodarstwa domowego jest maksymalne zaspoko-

jenie potrzeb wszystkich swoich członków. Zarówno bowiem osoba samotna, jak i grupa ludzi zamieszkujących razem dążą do zaspokojenia musów konsumpcyjnych [Świecka 2009, s. 26]. Najlepszą definicją gospodarstwa domowego jest ta uznająca je za mikrojednostkę gospodarującą, która „wytwarza dochód, dokonuje jego podziału na różne cele, produkuje dobra, świadczy usługi i gromadzi zapasy” [Pałaszewska-Reindl, Michna 1986, s. 34]. Struktura wydatków poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych jest wyraźnie niejednolita. Głównymi determinantami ich zachowań są: poziom dochodów i związane z nim możliwości wydatkowe oraz ich status społeczny. Do najważniejszych funkcji gospodarstwa domowego zalicza się sposób pozyskiwania środków finansowych, jak na przykład praca na rachunek własny. Z punktu widzenia rozwoju gospodarczego kraju ta forma zatrudnienia jest niezwykle istotna, ponieważ osoby pracujące na własny rachunek biorą czynny udział w tworzeniu produktu krajowego brutto, tworzą rynek zbytu dostawcom oraz stwarzają nowe miejsca pracy, czym przyczyniają się do zmniejszenia poziomu bezrobocia [Dominiak 2005, s. 138].

Dochód do dyspozycji stanowi różnicę pomiędzy dochodem rozporządzalnym a pozostałymi wydatkami. Gospodarstwa domowe przeznaczają go na wydatki na towary i usługi konsumpcyjne oraz oszczędności. Na rys. 1 zestawiono przeciętne miesięczne dochody rozporządzalne oraz wydatki gospodarstw domowych osób pracujących na rachunek własny w Polsce w latach 1993–2015.



Rys. 1. Przeciętne miesięczne dochód rozporządzalny oraz przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych osób pracujących na własny rachunek w latach 1993–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Rzeczypospolitej Polskiej 1990–2016, GUS, Warszawa 1993–2016.

W całym analizowanym okresie od 1993 do 2015 roku przeciętne dochód rozporządzalny przypadający na 1 osobę stopniowo wzrastał. Widoczne jest znaczące

spowolnienie tej tendencji rosnącej w latach 2000–2005 zarówno dla dochodu rozporządzalnego, jak i dla związanych z nim wydatków. W tym okresie średniookresowe tempo zmian dochodu rozporządzalnego wynosiło 6,24%, czyli trzy razy mniej niż dla pięciu poprzednich lat (średniookresowe tempo zmian dla lat 1995–1999 wynosiło 19,19%) i o 2 punkty procentowe mniej niż dla kolejnych pięciu lat (średniookresowe tempo zmian dla lat 2006–2010 wynosiło 8,49%). Podobnie ma się sytuacja wydatków – w latach 2000–2005 średniookresowe tempo zmian wynosiło zaledwie 4,29%, czyli ponad cztery razy mniej niż dla pięciu poprzednich lat (w latach 1995–1999 średniookresowe tempo zmian wynosiło aż 19,89%) i o ponad dwa punkty procentowe mniej niż dla pięciu następnych lat 2006–2010 (średniookresowe tempo zmian na poziomie 6,77%). Mimo tych zmian tendencja rosnąca dochodu rozporządzalnego na jednostkę, a co za tym idzie również stopniowe zwiększanie się wydatków, utrzymuje się. Warto zwrócić uwagę, że w roku 2015 przeciętny dochód rozporządzalny wyniósł 1739,48 zł na osobę, czyli prawie o 800% więcej niż w 1993 roku (218,85). Również dla wydatków ta różnica jest ogromna, ponieważ w 1993 roku wynosiły one zaledwie 216,44, a obecnie aż o 600% więcej, czyli 1310,93 zł/osobę. Ciekawym faktem jest brak jakichkolwiek większych fluktuacji w poziomie dochodu rozporządzalnego i wydatków w okresie kryzysu finansowo-ekonomicznego, jaki miał miejsce po 2008 roku w Europie.

3. Kształtowanie się wydatków gospodarstw domowych osób pracujących na rachunek własny

Ekonomiści zakładają, że zachowanie się konsumenta jest racjonalne. Oznacza to, że jest on świadomy czynników, które go ograniczają, i że w związku z tym wybory, które podejmuje, są przemyślane. Racjonalny wybór to w tej sytuacji wszelkie działania dążące do maksymalizacji korzyści (użyteczności), jakie przynosi konsumentowi nabywanie dóbr i usług. Posiadając do dyspozycji określony dochód i znając aktualne ceny, podejmuje on takie decyzje, które zmaksymalizują jego satysfakcję. Często ograniczane jest postrzeganie zachowania konsumenta tylko do płaszczyzny spożywania jedzenia i picia. Takie niepełne, zbyt wąskie spojrzenie wynika między innymi z tego, że termin „konsumpcja” wywodzi się z łacińskiego słowa *consumptio*. Oznacza ono jedzenie, spożywanie, używanie. Dlatego właśnie wyróżnia się dwa wymiary konsumowanych dóbr i usług: materialne-niematerialne oraz przeznaczone dla jednostki lub grupy. Badanie wydatków gospodarstw domowych w artykule zostało oparte na najpopularniejszych metodach statystycznych: średniej arytmetycznej, medianie rozkładu, średniej ważonej, rozstępie, odchyleniu standardowym, współczynniku zmienności, średniookresowym tempie zmian oraz korelacji. Dzięki statystyce możliwy jest bardziej drobiazgowy opis badanej rzeczywistości oraz przewidzenie przyszłego zachowania pewnych zjawisk. Metody analizy statystycznej charakteryzują się uniwersalnością, dlatego wykorzystuje się je prawie we wszystkich dyscyplinach naukowych.

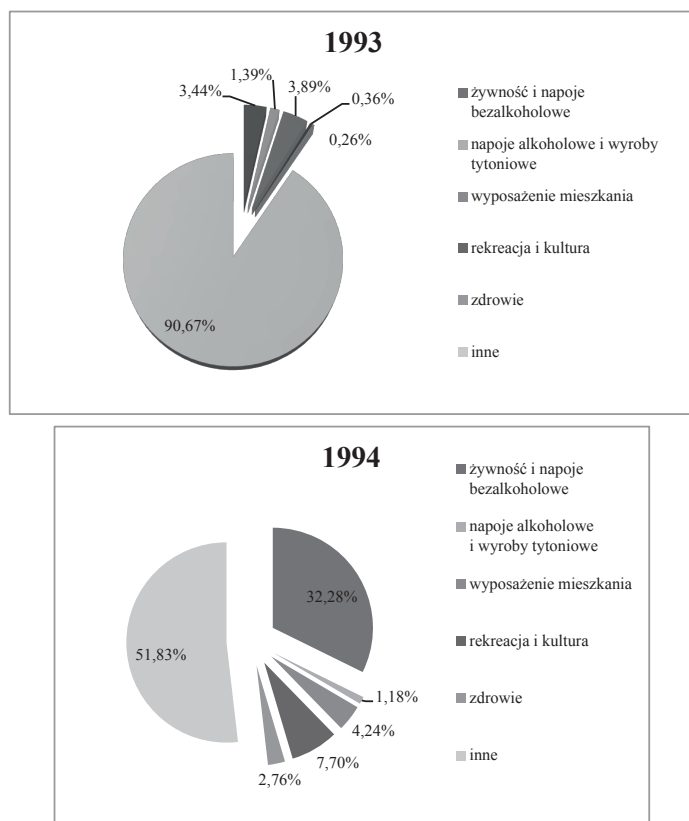
W pracy zostaną rozpatrzone średnie rocznych wydatki na następujące komponenty koszyka konsumenckiego: żywność i napoje bezalkoholowe, napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe, najprostsze wyposażenie mieszkania i wydatki na środki służące do prowadzenia gospodarstwa domowego, rekreacja i kultura oraz zdrowie. Większość wybranych do badania dóbr są to tzw. dobra podstawowe, ponieważ koszty związane z ich zakupem stanowią większość wydatków gospodarstwa domowego. Tabela 1 przedstawia średnie miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwie domowym osób pracujących na rachunek własny w latach 1993–2015.

Tabela 1. Przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych osób pracujących na własny rachunek w latach 1993–2015 (w zł)

Rok	Żywność i napoje bezalkoholowe	Napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe	Wyposażenie mieszkania	Rekreacja i kultura	Zdrowie
1993	7,45	3,01	8,41	0,77	0,56
1994	91,88	3,37	12,07	21,93	7,86
1995	116,11	4,305	15,92	27,46	10,14
1996	158,56	5,99	20,70	36,21	15,48
1997	164,33	7,60	25,55	40,26	16,21
1998	172,73	17,56	35,86	55,23	20,45
1999	178,75	20,14	41,72	60,38	23,03
2000	193,03	20,97	44,73	62,78	24,12
2001	197,36	21,23	31,23	61,86	23,43
2002	195,59	22,17	42,83	63,15	25,27
2003	195,47	23,65	44,62	70,09	27,28
2004	200,37	22,55	40,68	76,03	29,49
2005	203,53	23,48	44,36	81,76	29,57
2006	216,07	23,09	51,00	92,84	33,39
2007	230,20	25,97	65,27	113,15	38,57
2008	242,73	27,23	71,04	116,48	44,59
2009	250,61	29,38	69,87	121,03	48,50
2010	253,56	31,47	63,84	125,47	47,12
2011	258,89	31,47	63,14	121,36	49,66
2012	273,14	32,59	65,29	125,58	50,29
2013	273,40	31,28	63,81	104,94	51,58
2014	271,70	30,14	69,81	111,08	52,62
2015	268,91	29,81	75,42	116,35	58,04

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Rzeczypospolitej Polskiej 1990–2016, GUS, Warszawa 1990–2016.

Najpoważniejsze zmiany można zauważyć w wysokości wydatków rekreację i kulturę (wydatki wzrosły z 0,77 zł/osobę w 1993 roku do 116,35 zł/osobę w 2015 roku czyli aż 151-krotnie) oraz zdrowie (przeciętne wydatki wzrosły 103-krotnie z poziomu 0,56 zł/osobę w 1993 roku do 58,04 zł/osobę w 2015 roku). Mniej dynamicznie wzrastały w badanym okresie wydatki na pozostałe komponenty koszyka konsumenckiego: wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe wzrosły 36-krotnie, a wydatki na napoje alkoholowe i tytoń oraz wydatki na wyposażenie mieszkania około 9-krotnie. Wyniki analizy indeksów łańcuchowej, w okresie od 1993 do 2015 roku, pokazują, że średniookresowe tempo zmian wysokości wpływów gospodarstw domowych osób pracujących na rachunek własny dla wybranych elementów koszyka konsumenckiego plasowało się na podobnym poziomie. Najbardziej dynamicznie rosły wydatki na rekreację i kulturę (tempo corocznych zmian wynosi 25,62%) oraz zdrowie (rocznicne tempo zmian wynosiło 23,49%). Najwolniej rosły wydatki poświęcone

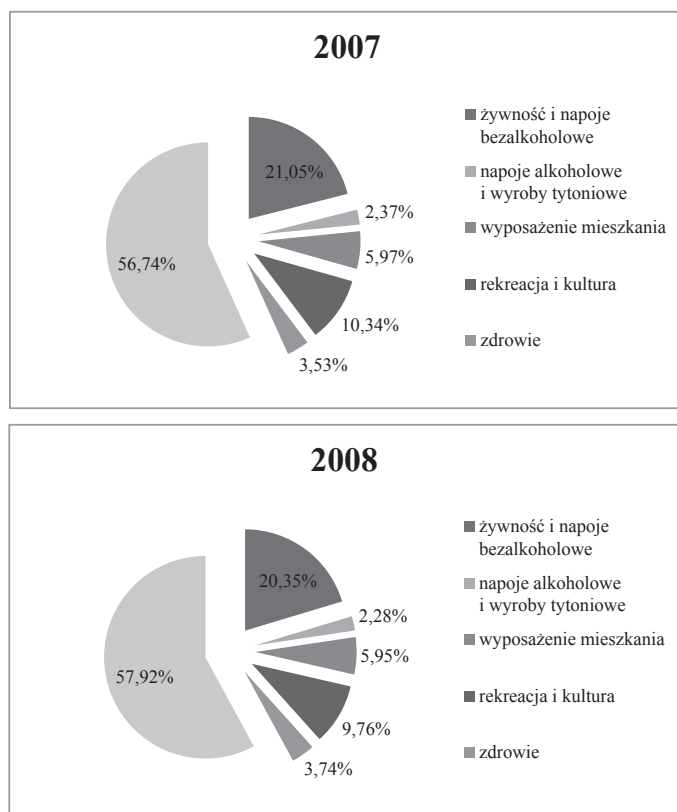


Rys. 2. Udział wydatków na wybrane dobra i usługi w wydatkach ogółem w latach 1993 i 1994

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Rzeczypospolitej Polskiej 1990–2016, GUS, Warszawa 1990–2016.

na żywność i napoje bezalkoholowe (rocznie wzrastały o 17,70%), alkohole i tytoń (tempo corocznych zmian wynosi 10,98%) oraz wydatki na wyposażenie mieszkania (średni wzrost wynosił tylko 10,49% w skali roku). Warto również zwrócić uwagę na udział wydatków na poszczególne komponenty koszyka konsumenckiego w ogóle wydatków gospodarstw domowych. Rysunki 2–4 przedstawiają stosunek wydatków na wybrane elementy koszyka konsumenckiego do całości wydatków gospodarstwa domowego osób pracujących na rachunek własny w wybranych latach.

Najbardziej istotne zmiany zaszły w koszyku konsumenckim w latach 1993–1994. Wzrost przeciętnego przychodu rozporządzalnego gospodarstw domowych pracowników na własny rachunek o 36% spowodował podobny wzrost wydatków. Zmieniły się także preferencje zakupowe Polaków. Największą część koszyka, zaraz po innych dobrach i usługach, zajmują wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe (wzrost z 3,44% do 32,28%). Warto odnotować znaczący wzrost udziału wydatków ponie-



Rys. 3. Udział wydatków na wybrane dobra i usługi w wydatkach ogółem w latach 2007 i 2008

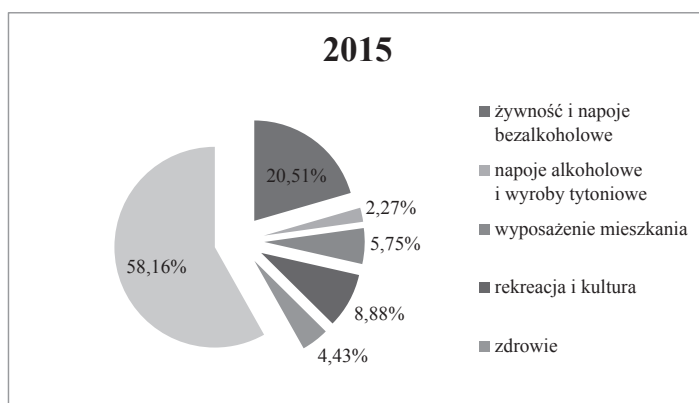
Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Rzeczypospolitej Polskiej 1990–2016, GUS, Warszawa 1990–2016.

sionych na rekreację i kulturę (z 0,36% do poziomu 7,70%). Najmniej, bo zaledwie o kilka punktów procentowych, zmieniły się wydatki na napoje alkoholowe i tytoń, wyposażenie mieszkania oraz zdrowie.

Analiza kolejnych lat nie wykazała żadnych równie spektakularnych zmian. W kresie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (2004 rok) czy kryzysu finansowo-ekonomicznego (od 2008 roku) panującego w Europie w strukturze wydatków gospodarstw domowych osób pracujących na rachunek własny nie zaszły żadne znaczące przemiany. Rysunek 3 przedstawia niewielkie fluktuacje w strukturze wydatków badanej grupy tuż przed kryzysem.

Jak widać, udział wydatków na najistotniejsze elementy koszyka, a więc żywność i napoje bezalkoholowe oraz rekreację i kulturę, zmniejszył się jedynie o kilka punktów procentowych. Nie są to jednak znaczące zmiany związane z kryzysem czy kłopotami finansowymi osób pracujących na rachunek własny. W tych latach dochód rozporządzalny wzrósł z poziomu 1251 zł/osobę do 1339 zł/osobę, co zwiększyło możliwości konsumpcyjne mieszkańców badanych gospodarstw domowych (przeciętne wydatki wzrosły z 1093 zł/osobę do 1193 zł/osobę).

W kolejnych latach udział poszczególnych komponentów koszyka konsumenckiego nie ulegał żadnym godnym uwagi przemianom. Rysunek 4 przedstawia aktualne preferencje konsumpcyjne mieszkańców gospodarstw domowych osób pracujących na rachunek własny. Jedynym godnym uwagi spostrzeżeniem jest wzrost znaczenia wydatków związanych z ochroną zdrowia – udział przeciętnych wydatków na zdrowie wzrósł aż do poziomu 4,43%.



Rys. 4. Udział wydatków na wybrane dobra i usługi w wydatkach ogółem w 2015 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Rzeczypospolitej Polskiej 1990–2016, GUS, Warszawa 1990–2016.

Po wstępnej analizie danych można dokonać dokładnego badania statystycznego danych. Parametry statystyczne opisujące przeciętne wydatki przypadające na

1 osobę w gospodarstwie domowym osoby pracującej na własny rachunek w latach 1993–2015 przedstawia tab. 2.

Tabela 2. Parametry statystyczne przeciętnych wydatków na 1 osobę w gospodarstwie domowym osób pracujących na rachunek własny w latach 1993–2015 (w zł)

	Żywność i napoje bezalkoholowe	Napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe	Wyposażenie mieszkania	Rekreacja i kultura	Zdrowie
Średnia arytmetyczna	200,62	21,24	46,40	78,53	31,62
1993-1998	118,51	6,97	19,75	30,31	11,78
1999-2004	193,43	21,79	40,97	65,72	25,44
2005-2010	232,78	26,77	60,90	108,46	40,29
2011-2015	269,21	31,06	67,49	115,86	52,44
Mediana	200,37	23,09	44,62	76,03	29,49
1993-1998	137,34	5,15	18,31	31,84	12,81
1999-2004	195,53	21,70	42,28	62,97	24,70
2005-2010	236,47	26,60	64,56	114,82	41,58
2011-2015	271,70	31,28	65,29	116,35	51,58
Rozstęp	265,95	29,58	67,01	124,81	57,48
Odchylenie standardowe	64,88	9,78	20,49	37,49	16,29

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Rzeczypospolitej Polskiej 1990–2016, GUS, Warszawa 1990–2016.

Zarówno średnia arytmetyczna, jak i mediana wydatków na wyszczególnione składniki koszyka konsumenckiego badanej grupy Polaków, w wyznaczonych okresach, zachowały tendencje rosnące. Najbardziej zmieniła się średnia wydatków na napoje alkoholowe i tytoń, wzrastając z poziomu 6,97 zł na osobę aż do 31,06 zł/osobę (czyli ponad 4-krotnie), oraz wydatki przeznaczone na ochronę zdrowia (ich średnia w wybranych okresach wzrosła z poziomu 11,78 zł do 52,44 zł/osobę). Również znaczącą zmianę da się zauważyć dla przeciętnych wydatków na rekreację i kulturę oraz wyposażenie mieszkania – wartości te wzrosły ponad 3-krotnie. Mediana, jako wartość odporniejsza na odstające elementy, daje dokładniejszy obraz sytuacji wydatków gospodarstw domowych. Jej wartości wskazują na to, że w 50% gospodarstwach domowych osób pracujących na własny rachunek jedna osoba wydawała średnio w latach 1993–2015 więcej niż 200 zł na żywność i napoje bezalkoholowe, 23 zł na napoje alkoholowe i tytoń, 44 zł na wyposażenie mieszkania, 76 zł na rekreację i kulturę oraz 29 zł na zdrowie miesięcznie. Wartość rozstępu informuje nas, że różnica między największą a najmniejszą wartością średnich miesięcznych wydatków

wynosiła: 265,95 zł na żywność i napoje bezalkoholowe, 29,58 zł na alkohole i wyroby tytoniowe, 67,01 zł na wyposażenie mieszkania, 124,81 na rekreację i kulturę oraz 57,48 zł na zdrowie. Przedstawia to, jak bardzo zwiększyły się miesięczne wydatki na wyróżnione dobra i usługi. Miara rozrzutu nie jest jednak zbyt precyzyjna, gdyż opiera się tylko na dwóch zaobserwowanych wartościach. W praktyce stosuje się więc odchylenie standardowe. Średnie odchylenie przeciętnych miesięcznych wydatków od wyliczonej wcześniej mediany (czyli wartości środkowej) przyjmuje wartości od 9,78 zł dla napojów alkoholowych i wyrobów tytoniowych do 64,88 zł dla żywności i napojów bezalkoholowych miesięcznie na osobę.

4. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza obrazuje zmiany, jakie zaszły w strukturze koszyka konsumpcyjnego statystycznego Polaka. W gospodarce komunistycznej tak zaplanowano wysokość płac, by bieżące potrzeby obywateli pochłaniały całe wydatki. System ten zakładał, że posiadanie nadwyżki pieniężnej do wydania jest niepożądane, dawałoby bowiem ludziom pewną wolność. Ale nawet jeśli dysponowaliby oni jakimiś środkami pieniężnymi, w sklepach i tak brakowało towarów. Wolność ekonomiczna była niedostępna. Transformacja ustrojowa Polski pozwoliła traktować obywatela jako samodzielny podmiot i indywidualnego konsumenta. Spowodowało to duże przemiany jakościowe na rynku konsumpcji. Pojawiły się nowe potrzeby. W oczywisty sposób stopniowo malał udział żywności i napojów bezalkoholowych w wydatkach, rosły za to wydatki na używki typu napoje alkoholowe i tytoń. Najmniej spektakularny był w badanym okresie wzrost wydatków na wyposażenie mieszkań. Wystrój mieszkań przestał świadczyć o statusie społecznym (jak przed 1989 rokiem), zwiększyła się za to liczba konsumentów kultury. Popularne stało się uczestnictwo w megawidowiskach operowych, wielkich koncertach symfonicznych i muzyki popularnej, pomimo że ceny biletów są dziesiątki razy wyższe niż te sprzed trzydziestu lat.

Jak widać, badanie budżetów gospodarstw domowych służy zobrazowaniu aktualnego poziomu życia społeczeństwa oraz ocenie zmian, jakie dokonały się w danym okresie. Mogą one również pomóc w prognozie przyszłej sytuacji polskich gospodarstw. Jest to tak ważne, bowiem to ich wydatki stanowią bazę wyjściową dla polityki społeczno-ekonomicznej rządu (od której zależy polityka płac, dochodów, podatków i przydzielania świadczeń społecznych). Badania takie najlepiej nazwać reprezentacyjnymi, ponieważ o ogólnym obrazie całego społeczeństwa stanowią losowo wybrane gospodarstwa domowe. Wraz z rozwojem gospodarczo-społecznym, jaki miał miejsce w Polsce po 1989 roku, równoległym przemianom ulegały poziom i struktura konsumpcji Polaków. Zaszły permanentne zmiany zachowań społeczeństwa na płaszczyźnie decyzji konsumpcyjnych. W wyniku tych dynamicznych zmian nie zawsze uzyskiwana jest poprawa jakości życia całego społeczeństwa. Do pozytywnych efektów rosnącego poziomu konsumpcji, zaobserwowanego w gospodarstwach

domowych w Polsce, można zaliczyć między innymi dobry stan zdrowia, poczucie satysfakcji i zaspokojenia oraz wysoki poziom kulturalny obywateli. Negatywne skutki to nowe uzależnienia, patologie i konflikty społeczne oraz postępujące rozwarstwienie społeczne.

Literatura

- Berbeka J., 2000, *Wpływ dochodów i cen na zachowania konsumentów*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, nr 541, Kraków.
- Bywalec C., Rudnicki L., 2002, *Konsumpcja*, PWE, Warszawa.
- Cyran K., 2014, *Dochód jako czynnik różnicujący zachowania konsumentów na rynku żywności*, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, nr 2(38).
- Dominiak P., 2005, *Sektor MSP we współczesnej gospodarce*, PWN, Warszawa.
- Garrit A., van Raaij F.W., 2003, *Zachowanie konsumenta. Podręcznik akademicki*, PWN, Warszawa.
- GUS, 2011, *Metodologia badania budżetów gospodarstw domowych*, GUS, Warszawa.
- Hodoly A., 1971, *Gospodarstwo domowe i jego rola społeczno-ekonomiczna*, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Pałaszewska-Reindl T., Michna W., 1986, *Gospodarstwo domowe – ekonomiczna i organizacyjna baza rodziny polskiej*, [w:] *Polskie gospodarstwa domowe: życie codzienne*, red. T. Pałaszewska-Reindl, IWZZ, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, GUS, Warszawa 1993–2016.
- Rudnicki L., 2000, *Zachowanie konsumentów na rynku*, PWE, Warszawa.
- Światowy G., 1994, *Zachowania konsumenckie*, Wrocław.
- Świecka B., 2009, *Niewypłacalność gospodarstw domowych. Przyczyny – skutki – przeciwdziałanie*, Difin, Warszawa.